

اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خلاقیت پسران ابتدایی شهرستان شیراز

نسا جاوید جهرمی^۱، محمد سعید مردوخ^۲، عزت الله کرد میرزا^۳

۱. دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه پیام نور کرج، کرج، ایران. (نویسنده مسئول).

۲. استادیار، گروه علوم روانشناسی، دانشگاه پیام نور کرج، کرج، ایران

۳. استادیار، گروه علوم روانشناسی، دانشگاه پیام نور کرج، کرج، ایران

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره سی و سوم، تیرماه ۱۳۹۸، صفحات ۲۴-۴۰

چکیده

هدف پژوهش حاضر، اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خلاقیت پسران ابتدایی شهر شیراز بود. طرح پژوهش حاضر، نیمه آزمایشی با گروه کنترل بود. جامعه‌ی پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان پسر دوره‌ی ابتدایی شهر شیراز بود که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، ۴۰ دانش‌آموز انتخاب شدند و به‌طور تصادفی به دو گروه مساوی آزمایش یا کنترل تخصیص یافتند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه خلاقیت عابدی است. برای گروه آزمایش، ۸ جلسه‌ی ۶۰ دقیقه‌ای هفتگی برنامه‌ی آموزش مهارت‌های اجتماعی اجرا شد ولی گروه کنترل هیچ‌گونه مداخله‌ای دریافت نکرد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار استنباطی تحلیل کواریانس چندمتغیری (MANCOVA) و تک متغیری (ANCOVA) استفاده شد. تحلیل‌های آماری با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS-۲۵ انجام شد. نتایج MANCOVA و ANCOVA نشان داد که مداخله‌ی به‌کاررفته باعث افزایش خلاقیت، دانش‌آموزان پسر می‌شود. به‌طور کلی، می‌توان گفت که مداخله‌ی آموزش مهارت‌های اجتماعی برای کمک به دانش‌آموزان پسر اثربخش است و توصیه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، خلاقیت، دانش‌آموز.

مجله پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره سی و سوم، تیرماه ۱۳۹۸

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی
روانشناسی

مقدمه

امروزه در عصر تحولات سریع، ساختار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع، ضرورت توجه به تربیت نیروی انسانی متخصص، مورد تأکید قرار گرفته است. مهارت های اجتماعی^۱ به منزله ی یک مهارت اساسی در یک جامعه شناخته می شود و در دنیای مدرن امروز نیز، یک مهارت مورد نیاز است. تعاریف متعددی برای مهارت اجتماعی ارائه شده است. مهارت های اجتماعی، مجموعه ای پیچیده از مهارت هاست که برای سازگاری و کنار آمدن با موقعیت های فشارزا، حیاتی است، روابط سالم را پرورش و عملکرد کلی انسان را تحت تأثیر قرار می دهد. به عبارت دیگر مهارت های اجتماعی رفتارهایی هستند که به مردم برای کنش متقابل با دیگران کمک می کنند. در این میان خانواده و مدرسه به عنوان اولین محیط های اجتماعی فرد محسوب می گردد. در مدرسه، کنش متقابل نوجوان ممکن است با همکلاسی ها، معلمان و سایر کارکنان مدرسه باشد. در مراحل بعدی زندگی، این کنش متقابل با همکاران، سرپرستان، دوستان و افراد دیگر است (رندی و مایکل^۲، ۲۰۰۸). مهارت اجتماعی عبارت اند از رفتارهای انطباقی فراگرفته که فرد را قادر می سازد با افراد مختلف روابط متقابل داشته باشد، واکنش های مثبت بروز دهد و از رفتارهایی که پیامد منفی دارد اجتناب نماید (احمدی و معینی، ۱۳۹۴). مهارت های اجتماعی، شخص را قادر می سازد که دانش، نگرش ها و ارزش ها را به توانایی های واقعی و عینی تبدیل کند. کودک باید یاد بگیرد که «چه کاری را باید انجام دهد و چگونه آن کار را انجام دهد» یادگیری موفقیت آمیز مهارت های اجتماعی، احساس یادگیرنده را در مورد خود و دیگران، تحت تأثیر قرار می دهد و باعث آرامش و رضایت از خود می شود.

^۱- social skills

^۲- Randy & Michelle

نقض مهارت های اجتماعی در دوران کودکی با مشکلات سازگاری در دوره های بعدی، اختلال سلوک و بزهکاری در سنین نوجوانی، ترک تحصیل از مدرسه و مشکلات بهداشت روانی در بزرگسالی رابطه دارد (ایسنبرگ، فابیس، مورفی، ماسز، اسمیت و کاربن^۱، ۲۰۱۳). بسیاری از کودکان مهارت های اجتماعی مناسب را کسب ننموده و این امر منجر به توسعه مشکلات روان شناختی نظیر برقراری ارتباطات ناموفق با همتایان، عملکرد نامناسب تحصیلی، عدم شرکت در فعالیت های جانبی و انزوا، طرد شدن توسط همتایان، اضطراب، افسردگی و عصبانیت در دوران کودکی و سنین بالاتر خواهد بود.

مهارت های اجتماعی مانند همیاری، جرأت ورزی، خودمهارگری و مسئولیت پذیری، رفتارهای آموخته شده قابل مشاهده ای هستند که فرد را قادر می سازند به طور مؤثری با دیگران تعامل داشته باشد و از واکنش های نامعقول اجتماعی خودداری کند کمبود مهارت های اجتماعی کودکان را با مشکلاتی متعدد مواجه می سازد و باعث عدم مصالحه و سازش در روابط بین فردی، مشکلات و اختلالات رفتاری می شود و بر رشد شخصیت کودک و سازگاری وی با محیط تأثیر منفی می گذارد که این کاستی در مهارت های اجتماعی بیانگر پیشایندهای بالقوه برای اختلالات روان شناختی است (سیگرین و تیلور^۲، ۲۰۰۷).

یکی دیگر از متغیرهایی که در این پژوهش بررسی می شود، خلاقیت است. خلاقیت^۳ توانایی شخص در ایجاد ایده ها، نظریه ها، بینش ها، اشیای جدید بازسازی مجدد در علوم و سایر زمینه ها است که به وسیله متخصصان به عنوان پدیده ای ابتکاری و از لحاظ علمی، زیبایی شناسی، فن آوری و اجتماعی با ارزش قلمداد شود. گیلفورد خلاقیت را ویژگی هایی مانند ابتکار (جواب های بی و نو)، سیالی (مقدار ایده ها)، انعطاف پذیر (تنوع جواب های فرد) تعریف می کنند. تورنس در پژوهش های خود، مؤلفه بسط را به این سه مؤلفه افزوده است. بسط به معنی دقت زیاد در ارائه ایده ها، پیاده سازی و ارزش دادن به آن، ارتباط آن با ایده های دیگر برای عرضه یک

^۱- Eisenberg, Fabes, Murphy, Masz, smit & karbon

^۲- Segrin & Taylor

^۳- Creativity

ایده جدید و قبولاندن آن است. همچنین تعداد اجزایی است که فرد برای یکراه حل خاص ارائه می‌کند. نتایج پژوهش در زمینه خلاقیت نشان داده که خلاقیت کم‌ویش در همه افراد وجود دارد و می‌توان آن را با آموزش گسترش داد و شکوفا کرد (رضایی و حسینی نسب، ۱۳۹۶). همچنین تورنس (۱۹۷۵) اشاره می‌کند که طی ۱۵ سال تجربه مطالعاتی و آموزش تفکرات خلاق، شواهدی را یافته‌اند که نشان می‌دهند خلاقیت را می‌توان آموزش داد. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که مطالعات و بررسی‌هایی که تاکنون در زمینه عوامل مربوط به خلاقیت انجام شده نشان می‌دهد این متغیر با زمینه اجتماعی و یادگیری در ارتباط است. مدرسه و کلاس به‌عنوان محیط‌های اجتماعی محسوب می‌شوند که شکل‌گیری شخصیت و بروز استعدادها و خلاقیت نیز تا حد زیادی وابسته به آن‌هاست. محیط شامل زمینه فیزیکی که رفتار در آن انجام می‌گیرد و افراد دیگری که در آن موقعیت حضور دارند، است. محیط فیزیکی محدودیت‌ها و همچنین امکاناتی برای رفتار فراهم می‌کند. حضور مردمان دیگر بر رفتار فرد تأثیر می‌گذارد. از سوی دیگر، خلاقیت، توانایی فرد برای تولید ایده‌ها، بینش‌ها، اشیای جدید و بدیع، بازسازی مجدد در علوم و سایر زمینه‌ها است (سورانا^۱، ۲۰۱۸). با مروری بر پیشینه پژوهش‌ها به این نتیجه دست یافتند که برای تحول و پرورش مهارت‌های اجتماعی کودکان، از روش‌ها و روی آورده‌ای مختلفی استفاده شده است که از جمله این روش‌ها، برنامه آموزش مهارت اجتماعی (اربای و یلدریم‌داگرو^۲، ۲۰۱۲)؛ برنامه آموزش مهارت اجتماعی بازی محور (هافمن^۳، ۲۰۱۰)؛ فعالیت‌های نمایش خلاق (کیلیکاسلان و آساسقلو^۴، ۲۰۱۰)؛ برنامه آموزش حرکت رقص خلاق (لیمن^۵، ۲۰۱۲) می‌باشد. یکی از موفق‌ترین راه‌های تربیت غیرمستقیم، هنر است که به علت زیبایی و انتزاعی بودنش می‌تواند هر امر تربیتی را در پوششی در اوج اثرگذاری بر ذهن مخاطب بنشانند. نمایش به خاطر دارا بودن تحرک،

^۱- Sorana

^۲- Erbay & Yildirim Doglu

^۳- Hoffman

^۴- Kilicaslan & Asasoglu

^۵- Libman

فضای خاص و دیگر ویژگی‌ها، مورد توجه کودک است و می‌تواند مانند دیگر هنرها برای کودک، پدیدآورنده‌ی حس اندیشه، جستجوگری، مطالعه، رفتار مناسب، اخلاق نیکو، دیدن درست پیرامون خود، حس نوع دوستی و در نهایت کمک به او در ایجاد ارتباط صحیح با دنیای اطراف و درک متقابل همدیگر باشد (جعفری، ۱۳۹۱). بررسی پژوهش‌های موجود نشان می‌دهد که تاکنون در ایران پژوهش‌های اندکی درباره تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خلاقیت انجام نشده است. شایان ذکر است که اجرای این‌گونه تحقیقات از اهمیت خاصی برخوردار است و نتایج به دست آمده می‌تواند راهکارها و شیوه‌های آموزش درست را به روان‌شناسان، مشاوران و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش ارائه کند؛ بنابراین با توجه به آنچه گفته شد، هدف پژوهش حاضر، بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خلاقیت، دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز بود.

روش پژوهش

طرح پژوهش حاضر، آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون است که در آن از دو گروه آزمایش و کنترل استفاده شد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر دوره ابتدایی شهر شیراز است که از بین کلیه مناطق ۴ گانه شهر شیراز یک منطقه (منطقه ۲) و از بین کل دبستان‌های پسرانه دولتی، یک دبستان و از این دبستان ۳ کلاس و از بین ۳ کلاس ۴۰ دانش‌آموز با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای در دو گروه ۲۰ نفری آزمایش و کنترل به صورت تصادفی تقسیم شدند.

پرسشنامه‌ی خلاقیت عابدی^۱: این پرسشنامه توسط عابدی (۱۳۷۲) ساخته شد و شامل ۶۰ ماده و ۴ عامل سیالی، ابتکار، انعطاف-پذیری و بسط است. پاسخ‌های این پرسشنامه بر اساس یک طیف لیکرت ۳ درجه‌ای (از ۱ = کم تا ۳ = زیاد) نمره‌گذاری می‌شوند. دامنه‌ی نمره‌های این پرسشنامه بین ۶۰ تا ۱۸۰ است که نمره‌ی بالاتر نشان‌دهنده‌ی خلاقیت بیشتر است. حاجی یخچالی، شهنی ییلاق، حقیقی و بهروزی (۱۳۸۸) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را ۰/۸۹ گزارش کرد. موحذزاده (۱۳۹۳) ضریب آلفای کرونباخ این

^۱- Abedi's Creativity Questionnaire

پرسشنامه را ۰/۸۲ گزارش کرد. در این پژوهش، ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه، ۰/۹۱ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های تحلیل کواریانس چندمتغیری (MANCOVA) و تک متغیری (ANCOVA) استفاده شد. تحلیل‌ها با استفاده از ویرایش ۲۵ نرم‌افزار بسته‌ی آماری برای علوم اجتماعی^۱ (SPSS-۲۵) انجام شد.

نمونه‌ی پژوهش به‌واسطه‌ی همکاری اداره‌ی آموزش و پرورش شهر شیراز انتخاب شدند. آزمودنی‌ها پس از انجام مصاحبه‌ی غربال-گری و مشخص شدن ملاک‌های ورود، ثبت‌نام‌شده و پیش‌آزمون روی آن‌ها اجرا شد و ۴۰ نفری که واجد شرایط شرکت در پژوهش بودند، به‌صورت تصادفی انتخاب و سپس به‌صورت تصادفی به دو گروه آزمایش (۲۰ نفر) و کنترل (۲۰ نفر) تقسیم شدند. مداخله‌ی آزمایشی روی گروه آزمایش اجرا شد درحالی‌که گروه کنترل هیچ‌گونه مداخله‌ای دریافت نکرد. مداخله طی ۸ جلسه‌ی هفتگی ۶۰ دقیقه‌ای برگزار شد (جدول ۱ را ببینید). پس از اتمام ۸ جلسه، پس‌آزمون روی هر دو گروه آزمایش و کنترل اجرا گردید.

جدول ۱. محتوای جلسه‌های آموزشی مهارت‌های اجتماعی (اقتباس از خاناده، ۱۳۸۹ و کارتلج و میلبرن، ۱۹۹۲)

جلسه	محتوای جلسه
جلسه اول	بعد از آشنای و معرفی اعضا، تشریح نحوه برگزاری جلسات بیان مقررات گروه به بیان اهمیت ارتباط اجتماعی خوب و این که چرا باید با دیگران ارتباط داشته باشیم پرداخته شد و بحث در مورد اهمیت مهارت‌های اجتماعی از جمله آموزش شیوه‌های مبادله تعارفات روزمره، شروع گفتگو ادامه مناسب خاتمه دادن و گوش دادن همراه با تمرین و بیان اصول ارتباطی.
جلسه دوم	مرور مطالب جلسه قبل به همراه آموزش ابراز وجود و عوامل مرتبط به آن.

^۱- Statistical Package for Social Sciences

جلسه سوم	در ابتدای جلسه تکالیف جلسه قبل مرور می شود سپس نحوه تقاضا کردن درست از دیگران و راهها و فنون مختلفی برای روش درست تقاضا کردن بیان می شود.
جلسه چهارم	آموزش مسئولیت پذیری با تمرین ابراز نظر مثبت راجع به خود. در ابتدا جلسه تکالیف جلسه قبل مرور شد و در ادامه به توضیح مفهوم مسئولیت پذیری پرداخته می شود و در آخر جلسه تکالیف خانگی مسئولیت پذیری به آزمودنی ها داده شد.
جلسه پنجم	تصمیم گیری های مناسب و طرز نه گفتن با تمرین و ارائه تکلیف در ابتدای این جلسه توسط پژوهشگر نخست راجع به اهمیت تصمیم گیری و نیز تصمیم گیری درست اشاره می شود و در بخش دوم جلسه نحوه نه گفتن به شرایط و تقاضاهای نامطلوب با استفاده از مهارت های آموخته شده پرداخته شد
جلسه ششم	آموزش چگونگی حل مشکلات خود و شیوه های حل مسئله توضیح داده شد و همین طور نحوه پذیرفتن و کنار آمدن با قوانین و مقررات در خانه مدرسه یا جامعه
جلسه هفتم	نحوه انتقاد پذیری و مهارت های معذرت خواهی با تمرین و ارائه تکلیف در ابتدای جلسه مباحث جلسه قبل مرور و در ادامه به توضیح انتقاد و انتقاد پذیری پرداخته شد آموزش و تمرین مشارکت و همکاری و کنار آمدن با مشکلات و بحران ها در روابط با همسالان و اعضای خانواده

جلسه هشتم مرور و جمع بندی و ارزشیابی نتایج جلسات

یافته ها

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار متغیرهای خلاقیت، آزمودنی ها بر حسب گروه ها در مراحل مختلف سنجش ($n = 40$)

گروه کنترل		گروه آزمایش		شاخص های آماری	متغیرها
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین		
۵/۹۳۵	۵۵/۲۰	۵/۶۷۱	۵۶/۰۵	پیش آزمون	خلاقیت
۵/۳۲۷	۵۵/۲۴	۸/۰۸۹	۶۰/۸۰	پس آزمون	
۲/۵۳۱	۱۵/۳۴	۳/۱۶۰	۱۵/۲۵	پیش آزمون	سیالی
۲/۳۱۵	۱۵/۱۰	۲/۲۹۴	۱۶/۹۰	پس آزمون	
۳/۴۳۵	۱۴/۷۰	۳/۲۲۰	۱۴/۵۵	پیش آزمون	انعطاف
۳/۳۵۴	۱۴/۷۵	۳/۸۶۵	۱۵/۹۰	پس آزمون	
۳/۶۲۰	۱۵/۵۵	۲/۴۰۴	۱۵/۱۰	پیش آزمون	ابتکار
۳/۴۸۳	۱۵/۳۵	۳/۵۱۷	۱۵/۹۵	پس آزمون	
۳/۴۳۲	۱۴/۷۵	۳/۸۹۷	۱۵/۳۵	پیش آزمون	بسط جزئیات
۳/۱۳۷	۱۵/۰۵	۳/۹۵۵	۱۶/۸۰	پس آزمون	

همان گونه که در جدول ۲ مشاهده می شود، در ارتباط با خلاقیت، میانگین (و انحراف معیار) گروه آزمایش در پیش آزمون به ترتیب ۵۶/۰۵ (۵/۶۷۱) و در پس آزمون ۶۰/۸۰ (۸/۰۸۹) و میانگین (و انحراف معیار) گروه کنترل در پیش آزمون ۵۵/۲۰ (۵/۹۳۵) و در پس آزمون ۵۵/۲۴ (۵/۳۲۷) است.

جدول ۳. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیره نمره پس آزمون خلاقیت در دو گروه آزمایش و کنترل

شاخص مؤلفه ها	گروه	میانگین	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	سطح معناداری
خلاقیت	آزمایش	۶۰/۴۹۴	۴/۹۸۹	۱/۷۴۵	۰/۰۰۷
	کنترل	۵۵/۵۰۶			

با توجه به جدول ۳ میانگین گروه آزمایش در نمره کل خلاقیت بیشتر از میانگین گروه کنترل است؛ بنابراین با توجه به این یافته ها می توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت های اجتماعی باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود.

جدول ۴. نتایج تحلیل کواریانس چندمتغیری

شاخص آماری نام آزمون	مقدار	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	سطح معناداری	اندازه اثر
آزمون اثر پیلاي	۰/۴۲۰	۵/۶۱	۴	۳۱	۰/۰۰۲	۰/۴۲۰
آزمون لامبدای ویلکز	۰/۵۸۰	۵/۶۱	۴	۳۱	۰/۰۰۲	۰/۴۲۰
آزمون اثر هتلینگ	۰/۷۲۴	۵/۶۱	۴	۳۱	۰/۰۰۲	۰/۴۲۰
آزمون اثر بزرگ ترین ریشه	۰/۷۲۴	۵/۶۱	۴	۳۱	۰/۰۰۲	۰/۴۲۰

همان گونه که در جدول ۴ ارائه شده است، با کنترل پیش آزمون، سطوح معناداری همه ی آزمون ها بیانگر آن هستند که بین شرکت کنندگان گروه های آزمایش و کنترل در مرحله ی پس آزمون در متغیرهای وابسته (خلاقیت) تفاوت معناداری مشاهده می شود

($F = 5/61$ و $p < 0/02$). جهت پی بردن به این تفاوت، سه تحلیل کواریانس در متن مانکوا صورت گرفت. با توجه به اندازه اثر محاسبه شده، ۴۲ درصد از کل واریانس های گروه آزمایش و کنترل ناشی از اثر متغیر مستقل است. همچنین توان آماری آزمون برابر با ۱/۰۰ است، بدین معنا که آزمون توانسته با توان ۱۰۰ درصد فرض صفر را رد کند.

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس تفاوت گروه آزمایش و گروه کنترل در مؤلفه های خلاقیت

شاخص مؤلفه ها	SS آزمایشی	SS خطا	MS آزمایشی	MS خطا	F	P	اندازه اثر
سیالی	۳۰/۵۷۵	۴۳/۵۳۶	۳۰/۵۷۵	۱/۲۸۰	۲۳/۸۷۸	۰/۰۰۰	۰/۴۱۳
انعطاف	۱۵/۰۵۱	۴۸/۶۸۵	۱۵/۰۵۱	۳/۴۰۲	۶/۲۰۱	۰/۰۱۲	۰/۱۴۵
ابتکار	۹/۱۷۸	۹۲/۰۳۰	۹/۱۷۸	۳/۷۹۵	۹/۴۱۸	۰/۰۰۹	۰/۲۰۹
بسط جزئیات	۱۴/۷۳۰	۷۲/۶۵۹	۱۴/۷۳۰	۲/۱۳۷	۶/۸۹۳	۰/۰۱۳	۰/۱۶۹

با توجه به جدول ۵ مقدار F برای مؤلفه سیالی برابر ۲۳/۸۷۸، برای مؤلفه انعطاف برابر ۶/۲۰۱، برای مؤلفه ابتکار برابر ۹/۴۱۸ و برای مؤلفه بسط جزئیات برابر ۶/۸۹۳ است که نشان می دهد که بین دو گروه آزمایش و کنترل در این مؤلفه ها تفاوت معنی دار وجود دارد. برای بررسی اینکه میانگین کدام یک از گروه ها در پس آزمون هر یک از مؤلفه های خلاقیت بیشتر است از میانگین های تصحیح شده استفاده شد. در جدول ۶ نتایج میانگین های تصحیح شده گزارش شده است.

جدول ۶. میانگین های برآورد شده برای ابعاد خلاقیت

شاخص	گروه	میانگین	تفاوت میانگین	خطای استاندارد	سطح معناداری
سیالی	آزمایش	۱۶/۸۸۰	۱/۷۶۰	۰/۳۶۰	۰/۰۰۰
	کنترل	۱۵/۱۲۰			
انعطاف	آزمایش	۱۵/۹۴۰	۱/۳۲۰	۰/۴۷۶	۰/۰۱۲
	کنترل	۱۴/۶۲۰			
ابتکار	آزمایش	۱۶/۴۳۲	۱/۲۴۶	۰/۶۲۰	۰/۰۰۹
	کنترل	۱۵/۱۶۸			
بسط جزئیات	آزمایش	۱۶/۵۳۶	۱/۴۱۲	۰/۴۶۵	۰/۰۱۳
	کنترل	۱۵/۱۲۴			

با توجه به جدول ۶ میانگین گروه آزمایش در مؤلفه های خلاقیت بیشتر از میانگین گروه کنترل است؛ بنابراین با توجه به این یافته ها می توان نتیجه گرفت که آموزش مهارت های اجتماعی باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود.

بحث و نتیجه گیری

همان گونه که گفته شد، هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی آموزش مهارت های اجتماعی بر خلاقیت دانش آموزان پسر دبستانی شهر شیراز بود. نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که به کارگیری آموزش مهارت های اجتماعی باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود. این نتیجه با یافته های بندک و همکاران (۱۳۹۳)، ظروفی (۱۳۸۹)، بخشی از نتایج محزون زاده بوشهری (۱۳۹۶)، یانگ و چنگ (۲۰۱۶)، اکبری و بلوکات (۱۳۹۶) و رضایی و حسینی نسب (۱۳۹۶) همسو است. می توان استدلال کرد که آموزش مهارت های اجتماعی به دلیل تغییر مثبت در خودپنداره، عزت نفس، خودآگاهی و کاهش استرس از لحاظ روانی آمادگی خلاقیت در

دانش آموزان را افزایش می دهد. چنانکه یافته های پژوهش حسین پور و نظری (۱۳۸۷) درباره اثربخشی مهارت های اجتماعی بر اضطراب و عزت نفس دانش آموزان دختر پایه دوم متوسطه شهر باغملک صورت گرفت نشان داد که آموزش مهارت های اجتماعی باعث کاهش اضطراب و افزایش عزت نفس دانش آموزان گروه آزمایشی بود. در واقع یکی از محورهای اهداف آموزش مهارت اجتماعی ارتقای عزت نفس و اعتماد به نفس دانش آموزان بود دانش آموزانی که آموزش اعتماد به نفس ببینند، علاقه مند و مشتاق به دانش و پرسش کردن هستند و در صورتی که ایده ای نو داشته باشد بدون ترس و اضطراب از این که مورد تمسخر قرار گیرد نظر خود را بیان می کنند با توجه به این مباحث ملاحظه می شود که آموزش مهارت اجتماعی در خصوص این موضوع به جا و از اهمیت بالایی برخوردار می باشد.

همچنین یافته ها نشان می دهد که آموزش مهارت های اجتماعی باعث افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود. در این پژوهش محتوای مهارت های زندگی ارائه شده است چون به آموزش مهارت هایی همچون عزت نفس، مسئولیت پذیری فردی، مدیریت احساسات، خود نظمی، مهارت های ارتباطی، مهارت های مقابله با استرس و... پرداخته است. این مهارت ها باعث ایجاد جو روانی مثبت و مطلوب در جریان آموزش شد و بعد از آن دانش آموزان با شرکت در برنامه آموزشی طراحی شده که مشتمل بر چندین مهارت زندگی بود، توانستند برخی از عوامل هیجانات نامطلوب که عملکرد تحصیلی آن ها را تحت الشعاع قرار می داد، کنترل کنند و زمینه پرورش خلاقیت آن ها را فراهم آورد. همچنین یافته ها نشان داد که آموزش مهارت های اجتماعی در افزایش میزان سیالی در دانش آموزان مؤثر است. این یافته ها با نتایج پژوهش های بندک و همکاران (۱۳۹۳)، ظروفی (۱۳۸۹)، بخشی از نتایج محزونزاده بوشهری (۱۳۹۶) همسو است. در تبیین این یافته باید گفت هنگامی که فرد از طریق ارتقای مهارت های اجتماعی، ارتباطات بیشتر و مؤثرتری با دیگران برقرار می کند، می تواند از نقطه نظرات آنان نیز در مورد مسائل گوناگون آگاه شود در نتیجه آن پنجره وسیع تری برای فرد در زمینه

آشنایی با مسائل گوناگون گشوده می شود که می تواند از طریق تعامل با دیگران گسترش یابد که از این راه ممکن است ایده های متفاوتی در زمینه های گوناگون در ذهن فرد ایجاد شود که در نتیجه آن شاخص سیالی ارتقا می یابد.

به علاوه نتایج نشان داد که آموزش مهارت های اجتماعی در افزایش میزان انعطاف در دانش آموزان مؤثر است. این یافته ها با نتایج پژوهش های ظروفی (۱۳۸۹)، بخشی از نتایج محزون زاده بوشهری (۱۳۹۶) و یانگ و چنگ (۲۰۱۶) همسو است.

در تبیین این یافته باید گفت انعطاف پذیری به استعداد تولید ایده ها و روش های گوناگون اشاره دارد که در واقع مهارت های اجتماعی بستر چنین قابلیت را برای دانش آموز از طریق ارتقای روابط با دیگران و گسترش تعاملات فراهم می آورد. در نهایت نتایج نشان داد که آموزش مهارت های اجتماعی در افزایش میزان بسط جزئیات در دانش آموزان مؤثر است. این یافته ها با نتایج پژوهش های بندک و همکاران (۱۳۹۳)، ظروفی (۱۳۸۹)، بخشی از نتایج محزون زاده بوشهری (۱۳۹۶) و یانگ و چنگ (۲۰۱۶) همسو است. در این مورد باید گفت بسط جزئیات به استعداد توجه به جزئیات اشاره دارد. در تبیین این یافته ها باید گفت دوره آموزش مهارت های اجتماعی از طریق تقویت جنبه های ابراز وجود می تواند به دانش آموز کمک کند تا ایده ها و نظرات خود را با اعتماد به نفس بالاتری مطرح و دنبال کنند و یا عزت نفس یا اعتماد به نفس دانش آموز از طریق ارتقای مهارت های ارتباطی آنها بالاتر می رود در نتیجه دانش آموز می تواند افکار خود را پرورش و آنها را بروز دهد. از سویی یکی دیگر از محورهای دوره های آموزش مهارت های اجتماعی در زمینه نه گفتن و تصمیم گیری صحیح است. این فرایند در آموزش می تواند به اتخاذ تصمیم درست توسط دانش آموز جهت دنبال کردن هدف هایش کمک کند. میدو و پارانز (۲۰۰۷) نشان داد آموزش حل مسئله اثر چشمگیری در افزایش خلاقیت افراد تحت آموزش دارد. در پژوهش پاتامایی (۲۰۰۶) مشخص شد که برنامه آموزشی در رابطه با خلاقیت به طور معناداری باعث ارتقاء خلاقیت و مؤلفه های شناختی آن در دانش آموزان شده است. پژوهش حاضر، با چند محدودیت همراه بود. از جمله این که در این پژوهش برای گردآوری داده ها از پرسشنامه استفاده شد. با توجه به این که پرسشنامه جنبه ی خود گزارش دهی دارد و افراد با

تمایل خود به آن پاسخ می دهند ممکن است دچار پدیده‌ی مطلوبیت اجتماعی شده باشد. همچنین، با توجه به این که آزمودنی‌های این پژوهش، همه پسر بودند تعمیم نتایج به هر دو جنس زن و مرد باید با احتیاط صورت گیرد. در نهایت، به دلیل مهدویت زمانی پژوهش، امکان پی گیری طولانی مدت نتایج دوره ی آموزشی وجود نداشت. به همین علت، پیشنهاد می شود در پژوهش های دیگر که به صورت نیمه تجربی انجام می گیرد یک دوره ی پی گیری نسبتاً طولانی برای پی گیری اثر دوره ی آموزشی لحاظ شود. نمونه آماری فقط شامل دانش آموزان پسر ابتدایی در رده سنی ۹ تا ۱۲ سال بود و برای تعمیم نتایج به سایر رده های سنی باید جانب احتیاط را رعایت کرد.

تشکر و قدردانی

در پایان، پژوهشگران وظیفه‌ی خود می دانند تا از کلیه‌ی آزمودنی‌ها و همچنین کارکنان اداره‌ی آموزش و پرورش شیراز کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورند.

منابع

- احمدی، حبیب و معینی، مهدی (۱۳۹۴). بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی و رفتار های پرخطر جوانان: مطالعه موردی شهر شیراز. نشریه پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی، ۴(۱)، ۱-۲۴.
- اکبری، سعیده و رجب بلوکات، میترا (۱۳۹۵). تأثیرالگوی آموزشی بر مهارت اجتماعی و خلاقیت کودکان کم شنوا با تجربه کاشت حلزون. نشریه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۷(۱)، ۱۰۱-۱۲۴.
- بندک، موسی؛ ملکی، حسن؛ عباسپور، عباس و ابراهیمی قوام، صغری (۱۳۹۳). بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر خلاقیت دانش آموزان. نشریه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۴(۱)، ۱۸۹-۲۰۰.

- جعفری، نرگس (۱۳۹۱). تأثیر نمایش خلاق بر میزان مهارت های اجتماعی کودکان. کتاب ماه کودک و نوجوان. کتاب ماه کودک و نوجوان.
- حاجی یخچالی، علیرضا؛ شهنی بیلاق، منیجه؛ حقیقی، جمال و بهروزی، ناصر (۱۳۸۸). تأثیر آموزش فرایند حل مسأله خلاق (CPS) بر تفکر علمی، خلاقیت و نوآوری در دانشجویان دانشگاه چمران اهواز. مجله دستاوردهای روانشناختی، ۴(۲)، ۳۷-۷۰.
- رضایی، معصومه و حسینی نسب، سید داوود (۱۳۹۶). اثر بخشی نایش عروسکی بر مهارت های اجتماعی و خلاقیت کودکان پیش دبستانی مراغه. نشریه آموزش و ارزشیابی، ۱۰(۴۰)، ۱۱-۲۶.
- ظروفی، مجید (۱۳۸۹). اثر آموزش مهارت های اجتماعی بر خلاقیت دانش آموزان. سومین کنفرانس اسلامی خلاقیت شناسی
- عابدی، جمال (۱۳۷۲). خلاقیت و شیوه های نو در اندازه گیری آن. مجله پژوهش های روانشناختی، ۲(۱ و ۲)، ۴۶-۵۴.
- محزون زاده بوشهری، فاطمه (۱۳۹۶). رابطه ی بین مهارت حل مسئله و خلاقیت دانشجویان با نقش واسطه گری خود کارآمدی تحصیلی. نشریه مدل یابی معادلات ساختاری، ۲(۶)، ۲۷-۵۰.
- موحدزاده، بهرام (۱۳۹۳). تأثیر آموزش مهارت های تفکر انتقادی بر خلاقیت، خودکارآمدی تحصیلی و تفکر انتقادی دانش آموزان پسر دبیرستان های شهر بهبهان. پایان نامه دکتری روانشناسی تربیتی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- نظری، ایمان و حسین پور، محمد (۱۳۸۷). اثربخشی مهارت های اجتماعی بر اضطراب و عزت نفس دانش آموزان دختر دبیرستان. نشریه یافته های نو در روانشناسی، ۲(۶)، ۹۵-۱۱۶.

- Eisenberg, N. N., Fabes, R. A., Murphy, B., Masz, K.P., Smit, M., & Karbon, M. (2013). The role of emotionally anegulation in children s social Funetioning: A long itudinal study. *Child development*, 66, 1360-1384.
- Erbay, F., & Yildirim Doglu, S. (2012) the effectiveness of creative drama education on the teaching of social communication skills in mainstreamed students. *Procedia Social & Behavioral Sciences*, 2, 4475° 4479.
- Hoffman, M. L. (2010). *Moral development*. In M. H. Bornstein & M. E. Lamb (Eds.), *Developmental Psychology: An advanced textbook* (2nd Ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Kilicaslan, H., & Asasoglu, A. O. (2010) a research process with creative drama in interior architecture studies. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9 (1) 1462° 1466.
- Libman, K. (2012). What's in a name? An exploration of the origins and implications of the terms creative dramatics and creative drama. *Youth Theatre Journal*, 15, 23-32.
- Segrin, C., & Taylor, M. (2007). Positive interpersonal relationships mediate of association between social skills and psychological well-being. *Personality And Individual Differences*, 43(4):637-46.
- Sorana, C. (2018). Critical thinking and creativity. *Euromentor Journal of Studies about Education*, 5(2), 41-47.
- Yang, H. L. & Cheng, H. H. (2009). Creative self- efficacy and its factors: An empirical study of information system analysts and programmers. *Computers in Human Behavior*, 25(2), 429-438.

The effectiveness of social skills training on creativity in elementary boys.

Abstract

The current research aimed to examine the effectiveness of social skills training on creativity in elementary boys. The research design was semi-experimental with control group and multivariate ANCOVA. The statistical population of the research included all elementary school students in Shiraz among whom 40 were recruited using multistage random sampling method and were randomized into either treatment or control group equally. The participants filled out the Abedi's Creativity Questionnaire. The treatment group was administered 8 weekly sessions of the intervention each lasting 60 mins while the control group received no intervention. The data were analyzed using MANCOVA and ANCOVA and the analyses were performed using SPSS-25 software. The results of MANCOVA and ANCOVA showed that the social skills increased students' creativity. Generally, one can conclude that the social skills is effective for helping students and is recommended.

Keywords: Social skills training, creativity, boys.